

Viktoriya Syno – PhD in Philological Sciences, Docent, Associate Professor of the Department of German Philology at the Uzhhorod National University.

Scientific interests: methods of teaching German at school and in higher education.

Mariya Veresh – PhD in Philological Sciences, Associate Professor of the Department of German Philology at the Uzhhorod National University.

Scientific interests: methods of teaching German at school and in higher education.

УДК 811.111(07):378.147

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077.2020.187.104>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Олена ГЛАДКА (Кривий Ріг, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9128-1551>

email: helenglad25@gmail.com

ГЛАДКА Олена. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ. У статті розглянуто особливості формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; конкретизовано поняття “фонологічна компетентність майбутнього вчителя” та її складові, до яких відносять знання та навички перцепції і продукції: звукових одиниць мови та способів їх реалізації у певному контексті; фонетичних ознак розрізнення фонем, фонетичного складу слів, фонетики речення, фонетичної редукції, особливостей вимови діалектів; виокремлено етапи формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та запропоновано приклади завдань, характерних для кожного етапу.

Ключові слова: фонологічна компетентність; майбутній учитель; іноземна мова; вимова; фонема; інтонація; етап.

HLADKA Olena. FORMING FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PHONOLOGICAL COMPETENCE. The article deals with peculiarities of forming future foreign language teachers' phonological competence. The notion "phonological competence" and its constituents are specified. The stages of forming future foreign language teachers' phonological competence are defined. The examples of tasks peculiar for each stage are suggested. Phonological competence as a part of linguistic competence includes knowledge and skills of perception and production of sounds (phonemes) of the language and ways of their implementation in a specific context (allophones), phonetic characteristics of phoneme distinction; phonetics of the sentence (prosody); the stress and rhythm of the phrase, intonation; phonetic reduction, peculiarities of pronunciation of various dialects. On the basis of the four principles of foreign language teaching: principle of comparative analysis of phonological systems of native and foreign languages, the principle of conscious and imitating pronunciation training, the principle of visualization in teaching pronunciation; the principle of communicative organization of pronunciation training. Depending on the extent of difficulty mastering of the phoneme of the English language is determined by the method of its introduction, the nature and sequence of phonetic exercises, their diversity. However, the stages of formation of phonetic skills always include: 1. tentatively preparatory; 2. stereotypically situational; 3. variative-situational, in the process of which the introduction of the sound automation of students' actions with the sounds of a foreign language take place. At each of the suggested stages specific activities are applied. Thus, "Minimal Pairs Bingo", "Odd One Out", "Run and Grab", "Fruit Salad", "Chinese Whispers", "Happy Family", etc are recommended tasks for the sound automation of students' actions with the sounds of a foreign language whereas for successful teaching English intonation patterns different types of interactive activities are applied in the process of learning.

Key words: phonological competence, future teacher, foreign language, pronunciation, phoneme, intonation, stage.

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються у глобальному масштабі, розширення кордонів між країнами всього світу надають можливість вільного спілкування іноземною мовою, яке неможливе без чітко сформованих навичок вимови. У керівному документі «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» (Ніколаєва, 2003: 174) наголошено на необхідності володіння «чіткою, природною вимовою та інтонацією», а також можливістю «варіювати інтонацію і правильно вживати фразовий наголос для вираження найтонших відтінків значення» згідно із дескриптивними критеріями рівнів володіння мовою «Незалежний користувач» та «Досвідчений користувач». Коректне фонетичне оформлення мовлення має важливе практичне значення для комунікантів і

дозволяє виражати власне ставлення до співрозмовника та предмета розмови, і таким чином досягати мети висловлювання.

Водночас необхідно зауважити, що робота вчителя спрямована не лише на власне спілкування та передачу інформації і досвіду учням іноземною мовою, а й на ознайомлення зі способами реалізації звукових одиниць у певному контексті, фонетичними ознаками розрізнення фонем, інтонаційного оформлення речення та іншими фонетичними явищами. Більше того, вимова вчителя – це зразок для наслідування у процесі навчання учнів.

Вищезазначене зумовлює необхідність формування іншомовної фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблема формування фонологічної (фонетичної) компетентності завжди привертала увагу методистів. У дослідженнях останніх років необхідно виокремити роботи авторів, які внесли вагомий внесок у розробку різних аспектів даного феномену, окреслили зміст і структуру фонологічної (фонетичної) компетентності (С.Л. Бобир, Н.Ф. Бориско, В.В. Бужинський, Ю.В. Головач, Н.Л. Гончарова, А.В. Долина, Т.Є. Єременко, О.О. Корзун, В.В. Перлова, О.В. Старостенко, М.С. Трубецький, А.М. Хомицька, А.О. Хомутова).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що у методиці викладання іноземних мов висвітлено чимало аспектів формування фонологічної (фонетичної) компетентності на різних етапах навчання, у різних типах навчальних закладів, проблема формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови не була об'єктом спеціального дослідження і донині не отримала належного теоретичного обґрунтування.

Формулювання цілей статті. Тому завданням статті є дослідити особливості формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши історію розвитку методів навчання іноземних мов можна дійти висновку, що усвідомлення важливості формування фонологічної компетентності студентів як науковцями, так і тими, хто навчається, пройшло довгий шлях від повного забуття (граматико-перекладний метод) до позиції пріоритетного напрямку (аудіо-лінгвальний метод). Необхідно зауважити, що більшість методів, визнаних сьогодні як провідні, акцентують увагу на лексико-граматичному компоненті мови, необґрунтовано залишаючи фонологічний аспект на майже самотійне опрацювання студента.

Із метою дослідити причини низького рівня сформованості фонологічної компетентності абітурієнтів було проведено анкетування серед вчителів іноземних мов загальноосвітніх шкіл. Серед причин ситуації, що склалася, часто називають неможливість якісного засвоєння фонетики іноземної мови у зв'язку із відсутністю здібності до імітації, абсолютного музичного слуху, тих, хто навчається, недостатня кількість часу на уроці для кропіткої праці над вимовою та інтонаційним оформленням фрази, тощо. Найбільш поширеним поясненням був більш практичний аспект: рівень сформованості фонологічної компетентності школярів не є необхідним компонентом перевірки ЗНО.

Анкетування викладачів іноземної мови педагогічного університету показало майже тотожні результати: разом із незадоволенням рівнем сформованості фонологічної компетентності студентів-першокурсників, більшість викладачів зауважили, що починати навчати студента іноземної фонетики запізно у зв'язку із сформованістю артикуляційної бази і неможливістю досягти високих результатів.

Отже, існує об'єктивне пояснення низького рівня сформованості вищезазначеного феномену. Незважаючи на пояснення, нові вимоги до формату ЗНО (включення до його складу розділу “Аудіювання”) та до професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, окреслені у нормативних документах, підкреслюють необхідність формування фонологічної компетентності студентів як рівноправної складової лінгвістичної компетентності.

Незважаючи на величезну кількість дисциплін, що викладаються іноземною мовою, процес формування фонологічної компетентності студентів педагогічного університету може відбуватися успішно та якісно саме під час вивчення курсу Практичної фонетики англійської мови та частково Практичного курсу англійської мови.

Для кращого розуміння процедури підготовки, необхідно визначити базові поняття. Фонологічна компетентність входить до складу лінгвістичної компетентності поряд із лексичною, граматичною, семантичною, орфографічною та орфоепічною компетентністю і включає знання та навички перцепції і продукції: звукових одиниць (фонем) мови та способів їх реалізації у певному контексті (алофонів), фонетичних ознак розрізнення фонем (дистинктивних ознак, напр., сонорності, назальності, закритості, лабіальності), фонетичного складу слів (складоподілу, фонетичних відрізків, словесного наголосу і тону); фонетики речення (просодії): наголосу і ритму фрази, інтонації; фонетичної редукції: вокалічної редукції, сильних і слабких форм, асиміляції, елізії (Ніколаєва, 2003: 174). Необхідно додати, що у зв'язку із численними діалектами англійської мови, під час вивчення курсу Практична фонетика англійської мови за основу взято стандартну надбану вимову (Received Pronunciation) - діалект, який не властивий певному регіону, а характерний у першу чергу класу освічених людей. Але під час формування фонологічної компетентності студентів необхідно знайомити із особливостями вимови американського, австралійського, новозеландського, канадського, південно-африканського, тощо діалектів.

Дійсно, у зв'язку із достатньо раннім завершенням формування артикуляційної бази людини, студенту дуже важко досягти автентичності іноземної вимови (орфоепічної вимови). Отже, виходячи із численних фонетичних труднощів, що постають перед тим, хто вивчає іноземну мову, фонетистами взято за основу поняття "апроксимованої вимови", в якій, як і в літературній, відсутні фонологічні помилки, але яка, на відміну від літературної, допускає нефонологічні помилки, тобто такі, що не заважають розуміти усні висловлювання та прочитане вголос іноземною мовою (Ніколаєва, 1999: 106).

За вихідними концептуальними положеннями комунікативного підходу формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови не відбувається ізольовано від вивчення лексико-граматичного складу мови та формування базових мовленнєвих компетентностей та має базуватися на таких перевірених практикою викладання іноземних мов принципах:

- принцип зіставного аналізу фонологічних систем рідної та іноземної мов;
- принцип свідомо-імітативного навчання вимови;
- принцип наочності у навчанні вимови;
- принцип комунікативної організації навчання вимови.

У залежності від ступеня складності оволодіння фонемою англійської мови визначається спосіб її введення, характер і послідовність фонетичних вправ, їх розмаїття. Однак етапи формування фонетичних навичок завжди включають: 1. орієнтовно-підготовчий; 2. стереотипно-ситуативний; 3. варююче-ситуативний, у ході яких відбувається ознайомлення із звуковою одиницею та автоматизацією дій студентів зі звуками іноземної мови.

На відміну від навчання фонетики у школі на заняттях з Практичної фонетики англійської мови аналітична робота над звуком передусім імітації звуків у складах, словах, словосполученнях та фразах. Пояснення чітких правил артикуляції, алофонів, порівняння зі звуками рідної мови, можливих фонетичних та фонологічних помилок, пов'язаних із феноменом фонетичної інтерференції, рекомендації щодо коректної вимови конкретної фонемі є необхідними складовими як формування фонологічної компетентності студентів, так і озброєння їх необхідними знаннями та вміннями з методики навчання англійської мови, тобто власне формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

На етапі автоматизації дій студентів зі звуками іноземної мови вправи на репродукцію значно превалюють над рецептивними вправами у зв'язку із певними фонетичними навичками студентів, набутими під час навчання у школі. Тому величезна кількість завдань націлених на розвиток фонематичного слуху, а саме на впізнавання, диференціацію та ідентифікацію фонем, характерних для початкового ступеня навчання іноземної мови, як правило виконуються фрагментарно.

На відміну від некомунікативних вправ на рецепцію звукових одиниць виконання рецептивно-репродуктивних вправ, метою яких є формування слухових та вимовних навичок, вимагає від студента активної роботи на імітацію, підстановкою, лаконічними та повними відповідями на запитання, заучуванням напам'ять.

Поряд із академічним поясненням та виконанням нормативних вправ величезну роль у навчання вимови на будь-якому етапі відіграють фонетичні ігри: “Minimal Pairs Bingo”, “Odd One Out”, “Run and Grab”, “Fruit Salad”, “Chinese Whispers”, “Happy Family” та багато інших, для яких є місце на кожному занятті. Метою включення до плану заняття із Практичної фонетики ігрових елементів є не тільки формування фонологічної компетентності студентів, створення невимушеної атмосфери, а й озброєння майбутніх учителів іноземної мови навичками для подальшої професійної діяльності.

У порівнянні із навчанням фонетичного матеріалу у школі одним із найважливіших завдань у роботі над звуками англійської мови є навчання студентів не лише розуміння транскрипційних символів, а й уміння самостійно скласти транскрипцію до поданого слова, фрази, речення, що забезпечується вивченням фонетичної редукції: вокалічної редукції, сильних і слабких форм, асиміляції, елізії.

Величезна увага під час формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови приділяється роботі над фонетикою речення (просодією). Важко переоцінити важливість навчання інтонації іноземної мови, за допомогою якої можна виразити конкретний зміст висловлювання, його комунікативну ціль, а також ставлення мовника до того, про що говориться, до співбесідника, до слухача. Інтонація організує мовлення: вона розділяє на елементарні змістові одиниці – синтагми і висловлювання – речення, виражає змістові відношення між синтагмами і реченнями, об'єднуючи останні у міжфразові єдності і текст (Ярошенко, 2015).

Під інтонацією найчастіше розуміють зміну висоти голосу (мелодика), сили звуку (ритміка), відносної тривалості (або "кількості") окремих звуків (просодія) і, нарешті, тембру голосу тієї чи іншої мовної одиниці, починаючи від пропозиції і закінчуючи стилем або окремим звуком" (Щерба, 2004: 158). За аналогією із етапами формування фонетичних навичок, етапи формування інтонаційної навички включають ознайомлення із новою інтонаційною моделлю та автоматизацію дій студентів з новою інтонаційною моделлю. У порівнянні із навчанням інтонації на уроках іноземної мови у середній школі, де робота на етапах ознайомлення та автоматизації носить виключно практичний характер, на заняттях з Практичної фонетики англійської мови під час демонстрації ІМ та пояснення її комунікативного значення студенти навчаються відображати інтонаційні зміни на письмі, будувати інтонаційні моделі різних типів у залежності від комунікативного наміру мовця.

Для етапу автоматизації характерне виконання рецептивних вправ на ідентифікацію та диференціацію для розвитку інтонаційного слуху та репродуктивних - на імітацію, підстановку, трансформацію та самостійне вживання. Ефективними зарекомендували себе інтерактивні види діяльності, серед яких Video Warm-ups (“Rachel’s English”, “Jill Diamond”, “FluentU”) – короткі епізоди, що дозволяють не лише автоматизувати інтонаційні моделі, а й мають комунікативний потенціал; Stress Shifting; Inside Out, під час якої студенти обирають емоції: щастя, жалоба, жах, задоволення та ін. та беруть участь у полілогах, використовуючи інтонаційне оформлення виключно обраної емоції.

Одним з найбільш дієвих та продуктивних завдань для автоматизації інтонаційних моделей можна вважати озвучування епізоду із фільма. Студенти працюють у парах, намагаючись презентувати найбільш автентичну або ж оригінальну версію відео фрагмента. Завдання такого ґатунку мотивують тих, хто вивчають іноземну мову, до подальшого саморозвитку, творчості та наполегливої роботи над покращенням власної вимови та інтонації.

Висновки з даного дослідження і перспективи. У висновках доцільно зазначити, що процес формування фонологічної компетентності майбутніх учителів іноземної мови складний та багатоетапний, що ускладнюється специфікою їх подальшою професійною діяльністю. Саме тому акцент у роботі зі студентами в оволодінні англійською фонетикою необхідно робити не лише на автоматизації умінь і навичок, а й на озброєнні майбутніх учителів фонетичними знаннями та методами викладання фонетики на різних етапах навчання, необхідними їм у подальшій професійній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва] – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
3. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. - М.: Едиториал УРСС, 2004. – 432 с.
4. Ярошенко І. О. Навчання фонетичного матеріалу на початковому етапі вивчення англійської мови / Ірина Олександрівна Ярошенко. – Режим доступу до вид.: https://englishforever.ucoz.ua/blog/navchannja_fonetichnogo_materialu_na_pochatkovomu_etapi_vivchennja_anglijskoji_movi/2015-11-07-5

REFERENCES

1. Zagalnoyevropejski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia (2003). [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. Kyiv: Lenvit, 273 p.
2. Nikolaeva, S. (1999). Metodyka navchannya inozemnyh mov u serednih navchalnyh zakladah. [Methods of Teaching Foreign Languages at Secondary School]. Kyiv: Lenvit, 320 p.
3. Scherba, L. (2004). Yazykovaya sistema i rechevaya deyatel'nost. [Language System and Speech Activity]. Moscow: Editorial URSS, 432 p.
4. Yaroshenko, I. (2015). Navchannya fonetychnogo materialu na pochatkovomu etapi vyvchennya anglijskoyi movy. [Teaching Phonetic Material at the Elementary Level of Learning English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Гладка – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської мови з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: формування фонологічної компетентності студентів, навчання різних видів академічного письма, навчання креативного письма та читання, формування міжкультурної компетентності студентів, розвиток критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови на основі Таксономії Блума.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Olena Hladka – PhD, Dotsent of the Chair of the English Language with the Methods of Teaching at the Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Scientific interests: forming students' phonological competence, teaching academic writing, creative writing and reading, forming intercultural competence, developing students' critical thinking skills based on Bloom's Taxonomy in the English classroom.

УДК 37.091:81'24

DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-4077.2020.187.105>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Богдан КАЛИНЯК (Львів, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1214-2092>

e-mail: b-kalynyak@litech.net

Наталія МОРСЬКА (Львів, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9815-3544>

e-mail: morskan@polynet.lviv.ua

КАЛИНЯК Богдан, МОРСЬКА Наталія. РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ. У статті розглянуто необхідність та можливість застосування методів розвитку критичного мислення з відповідного фаху у технічних закладах вищої освіти на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням. Подані варіанти критичних запитань та критичних дій для студентів, які здобувають спеціальність архітектора.